

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Dobra
Szkoła**

Szkoła podstawowa
Wiedza o społeczeństwie

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

Szkoła podstawowa
Wiedza o społeczeństwie

Spis treści

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej	5
Podstawa programowa przedmiotu <i>wiedza o społeczeństwie</i>	10
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu <i>wiedza o społeczeństwie</i> na II etapie edukacyjnym – <i>Piotr Załęski, Janusz Korzeniowski, Łukasz Zamęcki,</i> <i>Barbara Freier-Pniok, Robert Alberski</i>	17
Ogólne założenia zmian.....	17
Porównanie dotychczasowej i nowej podstawy programowej oraz uzasadnienie zmian	18
Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli	22

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

Kształcenie w szkole podstawowej stanowi fundament wykształcenia. Zadaniem szkoły jest łagodne wprowadzenie dziecka w świat wiedzy, przygotowanie do wykonywania obowiązków ucznia oraz wdrażanie do samorozwoju. Szkoła zapewnia bezpieczne warunki oraz przyjazną atmosferę do nauki, uwzględniając indywidualne możliwości i potrzeby edukacyjne ucznia. Najważniejszym celem kształcenia w szkole podstawowej jest dbałość o integralny rozwój biologiczny, poznawczy, emocjonalny, społeczny i moralny ucznia.

Kształcenie w szkole podstawowej trwa osiem lat i jest podzielone na dwa etapy edukacyjne:

- 1) I etap edukacyjny obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna;
- 2) II etap edukacyjny obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie kompetencji takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- 5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej to:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;
- 2) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;

- 3) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 6) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 7) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa na każdym przedmiocie kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały.

Ważnym zadaniem szkoły jest kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych nowożytnych. W klasach I–VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, natomiast w klasach VII i VIII – dwóch języków obcych nowożytnych. Od klasy VII uczniowie mogą także realizować nauczanie dwujęzyczne, jeżeli szkoła zorganizuje taką formę kształcenia.

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim. W procesie kształcenia i wychowania wskazuje rolę biblioteki (szkolnej, publicznej, naukowej i in.) oraz zachęca do podejmowania indywidualnych prób twórczych.

Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym.

Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia.

Dzieci, które dużo czytają, mają bogaty zasób słownictwa, z łatwością nazywają swoje uczucia i wchodzą w relacje z rówieśnikami, rzadziej sprawiają kłopoty wychowawcze, mając lepiej rozwiniętą wyobraźnię umożliwiającą obiektywne spojrzenie na zachowania własne i innych, w konsekwencji lepiej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi, a także funkcjonowaniem w społeczności szkolnej.

Ważne jest, aby zainteresować ucznia czytaniem na poziomie szkoły podstawowej. Uczeń powinien mieć zapewniony kontakt z książką np. przez udział w zajęciach, na których czytane są na głos przez nauczycieli fragmenty lektur lub udział w zajęciach prowadzonych w bibliotece szkolnej. W ten sposób rozwijane są kompetencje czytelnicze, które ukształtują nawyk czytania książek również w dorosłym życiu.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Szkoła ma również przygotowywać ich do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Ważną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów w szkole podstawowej odgrywa edukacja zdrowotna. Zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów, w tym wdrożenie ich do zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia własnego i innych osób, a ponadto ugruntowanie wiedzy z zakresu prawidłowego odżywiania się, korzyści płynących z aktywności fizycznej, a także stosowania profilaktyki.

Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do wyboru kierunku kształcenia i zawodu. Szkoła prowadzi zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych takich jak komunikacja i współpraca w grupie,

w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu wspomnianych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Metoda projektu zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania pracy, a także dokonywania samooceny. Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub więcej przedmiotów. Pozwalają na współdziałanie szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz na zaangażowanie rodziców uczniów.

Projekty mogą być wykonywane indywidualnie lub zespołowo. Uczniowie podczas pracy nad projektami powinni mieć zapewnioną pomoc nauczyciela – opiekuna. Nauczyciele korzystający z metody projektu mogą indywidualizować techniki pracy, różnicując wymagania.

Wyboru treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, które będą realizowane metodą projektu, może dokonywać nauczyciel samodzielnie lub w porozumieniu z uczniami.

Projekt, w zależności od potrzeb, może być realizowany np. przez tydzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym. W organizacji pracy szkoły można uwzględnić również takie rozwiązanie, które zakłada, że w określonym czasie w szkole nie są prowadzone zajęcia z podziałem na poszczególne lekcje, lecz są one realizowane metodą projektu.

Przy realizacji projektu wskazane jest wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole podstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

¹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2016 r., poz. 64, z późn. zm.).

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W szkole podstawowej na I etapie edukacyjnym, obejmującym klasy I–III – edukacja wczesnoszkolna, edukacja realizowana jest w formie kształcenia zintegrowanego. Na II etapie edukacyjnym, obejmującym klasy IV–VIII, realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) drugi język obcy nowożytny;
- 4) muzyka;
- 5) plastyka;
- 6) historia;
- 7) wiedza o społeczeństwie;
- 8) przyroda;
- 9) geografia;
- 10) biologia;
- 11) chemia;
- 12) fizyka;
- 13) matematyka;
- 14) informatyka;
- 15) technika;
- 16) wychowanie fizyczne;
- 17) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 18) wychowanie do życia w rodzinie²;
- 19) etyka;
- 20) język mniejszości narodowej lub etnicznej³;
- 21) język regionalny – język kaszubski³.

² Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz.U. z 1993 r. nr 17 poz. 78, z późn. zm.)

³ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2016 r., poz. 1943, z późn. zm.)

Wiedza o społeczeństwie

Wiedza o społeczeństwie to przedmiot interdyscyplinarny korzystający w szkole podstawowej z dorobku nauk społecznych (socjologii, nauk o polityce i elementów: nauk o poznaniu i komunikacji społecznej, psychologii, ekonomii i nauk prawnych) oraz elementów nauk humanistycznych (kulturoznawstwa i etnologii). Przedmiot bazuje także na wiedzy i umiejętnościach uczniów z zakresu języka polskiego, historii i geografii.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) przedmiotu zostały sformułowane dla czterech obszarów: wiedza i rozumienie; wykorzystanie i tworzenie informacji; rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów; komunikowanie i współdziałanie. Realizacja celów i treści kształcenia ma służyć kształtowaniu postaw obywatelskich i prospołecznych uczniów. Treści te skonstruowano według koncepcji kręgów środowiskowych – od pierwotnych grup społecznych przez społeczność lokalną i regionalną, wspólnotę narodową i państwową, aż do społeczności międzynarodowej.

Podstawa programowa przedmiotu *wiedza o społeczeństwie*

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza i rozumienie. Uczeń:

- 1) wyjaśnia podstawowe prawidłowości życia społecznego, w tym funkcjonowania grup społecznych oraz społeczności lokalnej i regionalnej oraz wspólnoty etnicznej i państwowej;
- 2) uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy;
- 3) wyjaśnia znaczenie aktywności obywatelskiej;
- 4) przedstawia zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej i podstawowe organy władz publicznych;
- 5) ma podstawową wiedzę na temat praw człowieka, środków masowego przekazu oraz wybranych spraw międzynarodowych;
- 6) wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym publicznego.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- 1) znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego;
- 2) wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego.

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:

- 1) rozpoznaje własne potrzeby i potrzeby innych;
- 2) planuje dalszą edukację, uwzględniając swe umiejętności i zainteresowania;
- 3) wyjaśnia związek między godnością a prawami, które mu przysługują;

- 4) przedstawia własne prawa i obowiązki;
- 5) powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej;
- 6) rozpoznaje przypadki łamania praw w swoim otoczeniu;
- 7) argumentuje zasadność postaw obywatelskich – m.in. odpowiedzialności, troski o dobro wspólne i tolerancji;
- 8) rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

IV. Komunikowanie i współdziałanie. Uczeń:

- 1) komunikuje się w sprawach życia społecznego, w tym publicznego, oraz dyskutuje i przedstawia własne argumenty w wybranych sprawach tego typu;
- 2) rozpoznaje przypadki wymagające postaw asertywnych;
- 3) współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich;
- 4) wykazuje konieczność współdziałania w życiu społecznym i wyjaśnia istotę samorządności;
- 5) korzysta z prostych procedur oraz z możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego – wskazuje, gdzie załatwić proste sprawy urzędowe.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe:

I. Społeczna natura człowieka. Uczeń:

- 1) uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania);
- 2) przedstawia zasady komunikowania się; wyjaśnia zasady skutecznej auto-prezentacji – kształtowania swojego wizerunku;
- 3) wymienia cechy grup społecznych; charakteryzuje grupę koleżeńską i grupę nastawioną na realizację określonego zadania; uzasadnia, że efektywna współpraca przynosi różne korzyści; przedstawia różne formy współpracy w grupie;
- 4) rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji;
- 5) podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; przedstawia różne formy zachowań asertywnych;
- 6) uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady.

II. Rodzina. Uczeń:

- 1) charakteryzuje rodzinę jako grupę społeczną; przedstawia rolę rodziców i osób starszych w rodzinie; analizuje wartości ważne dla jego rodziny;
- 2) analizuje wpływ, jaki rodzina wywiera na dzieci; przedstawia prawa i obowiązki dzieci w rodzinie;
- 3) wyjaśnia, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; wymienia główne źródła jego dochodów (z działalności zarobkowej: pracy, działalności gospodarczej,

umów cywilnoprawnych oraz ze świadczeń społecznych – w powiązaniu z rodzajami ubezpieczeń społecznych);

- 4) wymienia kategorie wydatków gospodarstwa domowego; planuje jego budżet.

III. Szkoła i edukacja. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje szkoły w systemie edukacji oraz strukturę polskiego systemu edukacyjnego;
- 2) charakteryzuje klasę szkolną, pozalekcyjne koło zainteresowań, życie szkolnej społeczności; przedstawia działania samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, jak przeprowadzane są wybory organów samorządu szkolnego;
- 3) wymienia prawa i obowiązki ucznia; rozpoznaje przypadki naruszania praw uczniów oraz pracowników szkoły; przedstawia sposoby dochodzenia praw, które zostały naruszone;
- 4) charakteryzuje oczekiwane kompetencje wybranych kategorii społeczno-zawodowych i ich miejsce na rynku pracy;
- 5) planuje dalszą edukację, uwzględniając własne zainteresowania, zdolności i umiejętności oraz rady innych osób i sytuację na rynku pracy.

IV. Prawa człowieka. Uczeń:

- 1) uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka; analizuje sformułowania preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka;
- 2) wykazuje różnice między prawami a wolnościami człowieka; wymienia prawa i wolności osobiste zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wymienia prawa dzieci i analizuje przepisy Konwencji o prawach dziecka;
- 4) podaje przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka; przedstawia cele działalności Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci;
- 5) wymienia prawa i wolności polityczne zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że dzięki nim człowiek może mieć wpływ na życie publiczne;
- 6) wykazuje, że prawa człowieka muszą być chronione; wyjaśnia rolę Rzecznika Praw Obywatelskich i podaje przykłady jego działań;
- 7) przedstawia przykłady działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji wobec różnych mniejszości.

V. Nietetni wobec prawa. Uczeń:

- 1) rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych; wymienia osoby i instytucje, które należy powiadomić w takich sytuacjach;
- 2) przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów internetu; rozpoznaje przemoc w cyberprzestrzeni i wyjaśnia, jak należy na nią reagować;
- 3) wyjaśnia, na jakich zasadach nietetni odpowiadają za popełnienie wykroczeń i przestępstw;

- 4) przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami.

VI. Społeczność lokalna. Uczeń:

- 1) wymienia zadania samorządu gminnego; przedstawia główne źródła przychodów i kierunki wydatków w budżecie gminy;
- 2) przedstawia, jak zorganizowany jest urząd gminy (miasta/dzielnicy); podaje, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy; przedstawia możliwości załatwienia spraw poprzez e-urząd; posługuje się formularzami urzędowymi – wypełnia wnioski o wydanie tymczasowego dowodu osobistego;
- 3) wymienia organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście/dzielnicy); przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje uprawnienia tych organów;
- 4) podaje, kto pełni funkcje wójta/burmistrza/prezydenta miasta i przewodniczącego rady gminy/miasta; znajduje w mediach lokalnych informacje na temat publicznych działań osób pełniących funkcje w organach samorządu terytorialnego;
- 5) znajduje i przedstawia informacje na temat swojej gminy, wydarzeń i postaci z jej dziejów;
- 6) rozpoznaje problemy społeczne swojej społeczności lokalnej (np. wynikające z sytuacji demograficznej, gospodarczej, infrastrukturalnej); formułuje sądy dotyczące tych problemów.

VII. Społeczność regionalna. Uczeń:

- 1) znajduje i przedstawia podstawowe informacje o swoim regionie, wydarzeniach i postaciach z jego dziejów; lokalizuje własne województwo i powiaty wchodzące w jego skład oraz pozostałe województwa;
- 2) wymienia zadania samorządu powiatowego i województwa;
- 3) podaje, w jakim wydziale starostwa powiatowego można załatwić wybrane sprawy; posługuje się formularzami urzędowymi – wypełnia wnioski o paszport (delegatura urzędu wojewódzkiego);
- 4) wymienia organy stanowiące i wykonawcze samorządu powiatowego i województwa; przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje zadania tych organów;
- 5) przedstawia tradycje i zwyczaje swojej społeczności regionalnej.

VIII. Wspólnoty narodowe/etniczne i ojczyzna. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską; przedstawia te więzi na własnym przykładzie;
- 2) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; przedstawia warunki nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa i wymienia inne formy uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego; wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela;
- 3) analizuje symbole Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia, czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka;

- 4) wymienia mieszkające w Polsce mniejszości narodowe i etniczne, grupę posługującą się językiem regionalnym oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) i lokalizuje miejsca ich zwarte zamieszkiwania; przedstawia – za Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej – prawa przysługujące etnicznym grupom mniejszościowym;
- 5) uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/etniczną, państwową/obywatelską, europejską); rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

IX. Udział obywateli w życiu publicznym – społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:

- 1) podaje cnoty obywatelskie (odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna); wykazuje, odwołując się do działań wybitnych Polaków, znaczenie ich urzeczywistnienia dla pożytku publicznego;
- 2) przedstawia cele i formy działań organizacji pozarządowych aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; wykazuje, że działalność tego typu prowadzi do realizacji różnorodnych potrzeb;
- 3) przedstawia cele i przykłady działania organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce; wyjaśnia ideę wolontariatu i przedstawia formy działalności wolontariuszy;
- 4) przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy/miasta;
- 5) uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań.

X. Środki masowego przekazu. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje i rodzaje środków masowego przekazu; wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa;
- 2) znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarzy;
- 3) przedstawia funkcje reklamy i krytycznie analizuje wybrany przekaz reklamowy;
- 4) wskazuje cele kampanii społecznych; analizuje materiały z wybranej kampanii tego rodzaju;
- 5) wykazuje znaczenie opinii publicznej; znajduje w internecie komunikaty z badań opinii publicznej oraz odczytuje i interpretuje proste wyniki takich badań.

XI. Demokracja w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:

- 1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym zajmuje się władza państwowa;
- 2) wyjaśnia zasadę suwerenności narodu; przedstawia sprawy, które mogą być poddane pod referendum; wymienia referenda ogólnokrajowe, których

- wyniki były wiążące, oraz referenda lokalne we własnej społeczności, które były ważne;
- 3) wyjaśnia zasadę przedstawicielstwa (demokracji pośredniej); przedstawia zasady wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady działania i najważniejsze kompetencje izb parlamentu;
 - 4) wyjaśnia zasadę pluralizmu politycznego; wymienia partie polityczne, których przedstawiciele zasiadają w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej oraz w organach stanowiących samorządu terytorialnego; przedstawia cele działania partii politycznych oraz wykazuje, że konkurują one w życiu publicznym; znajduje informacje na temat działań wybranej partii (jej struktur regionalnych lub centralnych);
 - 5) wyjaśnia zasadę republikańskiej formy rządu; przedstawia sposób wyboru i podstawowe kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej; znajduje informacje o życiorysie politycznym osób pełniących ten urząd, które wybrano w wyborach powszechnych, oraz o działaniach urzędującego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
 - 6) wyjaśnia zasadę państwa prawa, w tym zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów; wyjaśnia podział na sądy powszechne i administracyjne oraz zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego; przedstawia, w jakich sprawach orzeka sąd rejonowy;
 - 7) wyjaśnia zasadę konstytucjonalizmu; podaje szczególne cechy konstytucji; znajduje w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przepisy dotyczące wskazanej kwestii; podaje kompetencje Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - 8) wyjaśnia zasadę trójpodziału władzy; objaśnia konieczność poparcia większości sejmowej dla Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej (bądź jej działań); przedstawia podstawowe kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; podaje imiona i nazwiska urzędujących prezesa i wiceprezesów Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie mają wpływ na życie jego rodziny.

XII. Sprawy międzynarodowe. Uczeń:

- 1) wymienia cele i przejawy działania Organizacji Narodów Zjednoczonych i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
- 2) wymienia cele działania Unii Europejskiej; znajduje informacje o życiorysie politycznym Ojców Europy oraz obywateli polskich pełniących ważne funkcje w instytucjach unijnych;
- 3) przedstawia podstawowe korzyści związane z obecnością Polski w Unii Europejskiej dla pracowników i osób podróżujących; znajduje informacje o wykorzystaniu funduszy unijnych w swojej gminie lub swoim regionie;
- 4) przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
- 5) formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie.

Warunki i sposób realizacji

Nadrzędnemu celowi kształcenia w zakresie wiedzy o społeczeństwie – kształtowaniu postaw obywatelskich i prospołnotowych – sprzyjać ma nabywanie wiedzy i rozwijanie umiejętności dotyczących kolejnych kręgów środowiskowych, z którymi styka się uczeń: od rodziny i szkoły przez wspólnotę lokalną i regionalną, aż do wspólnoty narodowej, państwowej i międzynarodowej. Kształcenie to ma umożliwiać rozwój umiejętności refleksyjnej obserwacji otaczającej rzeczywistości społecznej, w tym życia publicznego. Konieczna jest taka realizacja treści nauczania, aby uczniowie rozumieli przydatność poszczególnych zagadnień w codziennym życiu człowieka – członka poszczególnych grup i wspólnot społecznych. Sprzyjać to ma rozwojowi umiejętności rozpoznawania i rozwiązywania prostych problemów w życiu społecznym. Kształcenie to ma także prowadzić do ugruntowania postaw szacunku dla dziedzictwa narodowego i ogólnoświatowego oraz ciekawości poznawczej, otwartości i tolerancji.

W nauczaniu wiedzy o społeczeństwie powinno się stwarzać sytuacje edukacyjne, w których uczeń stosuje poszczególne metody autoprezentacji, rozwiązywania konfliktów i problemów, współdecydowania – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w dziale I pkt 2–6 czy dziale III pkt 2. Ma ono także uświadomić uczniom ich własne prawa i obowiązki. Treści nauczania sformułowano tak, aby uczeń miał świadomość wpływu obywateli na życie publiczne – przy czym poza formami konwencjonalnymi uwypuklono także te niekonwencjonalne. Sprzyjać ma to kreowaniu aktywnych postaw w życiu społecznym, ale i brania odpowiedzialności za własne wybory i czyny.

W celu rozwijania umiejętności komunikacji i współdziałania powinno się stosować różne metody pracy grupowej, w tym uczniowskie projekty edukacyjne (każdy uczeń powinien uczestniczyć w dwóch projektach – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w dziale III pkt 4, dziale VI pkt 5 i dziale VII pkt 5). Należy także wykorzystywać różne formy dyskusji – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w dziale VI pkt 6, dziale VIII pkt 5, dziale IX pkt 5 i dziale XII pkt 5.

W kształceniu kompetencji pozyskiwania, gromadzenia, porządkowania, analizy i prezentacji informacji o życiu społecznym, w tym publicznym, powinna być wykorzystywana technologia informacyjno-komunikacyjna. Istotne jest korzystanie ze stron internetowych instytucji publicznych, w tym organów samorządowych, organów władzy publicznej, czy organizacji społecznych. Niezbędna jest również praca z różnymi typami przekazu (np. interaktywnymi).

W miarę możliwości ważne byłoby również pozyskiwanie informacji w toku wycieczki edukacyjnej (w tym wirtualnej, wykorzystując dedykowane aplikacje) do wybranych instytucji np. do urzędu gminy (miasta/dzielnicy). Można także – za zgodą rady pedagogicznej i rodziców – realizować niektóre treści nauczania poprzez lekcje organizowane we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, instytucjami oferującymi usługi poradnictwa zawodowego oraz organizacjami pozarządowymi.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie na II etapie edukacyjnym

*Piotr Załęski, Janusz Korzeniowski, Łukasz Zamęcki, Barbara Freier-Pniok,
Robert Alberski*

Ogólne założenia zmian

Znaczenie przedmiotu wiedza o społeczeństwie wynika z konieczności wyposażenia młodego człowieka w podstawowe kompetencje społeczne, umiejętności i wiedzę niezbędne do sprawnego i odpowiedzialnego funkcjonowania we współczesnej rzeczywistości, jednocześnie sprzyjające indywidualnemu i społecznemu rozwojowi uczniów⁴. Dlatego też przy konstruowaniu podstawy programowej przedmiotu w szkole podstawowej przyjęto zasadę nauczania opartą na koncepcji kręgów środowiskowych – od pierwotnych grup społecznych poprzez społeczność lokalną i regionalną, wspólnotę narodową i państwową aż do społeczności międzynarodowej.

Z uwagi na poziom kompetencji społecznych i poznawczych uczniów w szkole podstawowej wyeksponowano te kręgi, które są bliższe uczniowi, aby ułatwić proces kształcenia poprzez stopniowe poznawanie świata począwszy od najbliższych grup i wspólnot. Nacisk położono na problematykę związaną z grupami, do których należy uczeń, a w których występują więzi bezpośrednie, a także – na kwestie związane ze wspólnotą lokalną i regionalną. Jednocześnie należne miejsce znalazły w nowej podstawie programowej WOS-u dalsze kręgi środowiskowe – wspólnoty etniczna i obywatelska oraz społeczność międzynarodowa⁵. Należy w tym miejscu podkreślić, że – odchodząc od założeń dotychczasowej podstawy – przyjęto, iż na kolejnym etapie kształcenia (w zakresie podstawowym) treści należy nie tyle kontynuować, ile nabudowywać. Dlatego ostatnim z wymienionych kręgów poświęcono znacznie więcej miejsca w opracowywanej nowej podstawie programowej z wiedzy o społeczeństwie dla szkół ponadpodstawowych i przewidziano większą liczbę godzin na realizację tych treści w liceach i technikach.

Nowa podstawa programowa wiedzy o społeczeństwie jest nie tylko wewnętrznie spójna, ale także wymagania ogólne łączą się z treściami nauczania w poszczególnych etapach kształcenia. Z tego powodu na etapie szkoły podstawowej wymaga się operowania przez ucznia umiejętnościami kognitywnymi na niższych poziomach operacyjnych. Jednocześnie podstawa ukierunkowana została na personalizację wiedzy.

Zakłada ona kształtowanie postaw obywatelskich i prospołnotowych uczniów poprzez afirmację wartości społeczeństwa obywatelskiego, praw człowieka, demokracji. Uczeń powinien:

- być świadomy swoich praw i obowiązków;
- odpowiedzialnie pełnić swoje role społeczne;
- godzić dobro i wolność własną z dobrem i wolnością innych;

⁴ Oczywiście kształcenie tych kompetencji nie powinno ograniczać się wyłącznie do lekcji przedmiotu wiedza o społeczeństwie.

⁵ We współczesnym świecie różne poziomy przenikają się i dlatego – tam, gdzie jest to niezbędne – uczniowi będzie uświadamiana interdependencja procesów społecznych.

- szanować godność innych i ich dorobek;
- respektować normy życia społecznego;
- właściwie komunikować się w życiu społecznym, w tym w odpowiedni sposób odnosić się do poglądów odmiennych od własnych;
- przeciwstawiać się patologiom, w tym przejawom braku tolerancji;
- pogłębiać różne warstwy swej tożsamości społeczno-kulturowej oraz swój patriotyzm.

Porównanie dotychczasowej i nowej podstawy programowej oraz uzasadnienie zmian

1. Porównanie celów kształcenia w podstawach programowych

Idea wymagań ogólnych – w porównaniu z założeniami dotychczasowej podstawy programowej – generalnie nie zmieniła się. Jednak cele kształcenia przedmiotu zostały sformułowane dla czterech, a nie – jak dotychczas – sześciu obszarów. Inaczej także niż w dotychczasowej podstawie programowej nazwa wszystkich wymagań pozostaje bez zmian na każdym etapie kształcenia i w każdym zakresie. W dotychczas obowiązującej podstawie szóste wymaganie dotyczyło w każdym przypadku trzech różnych obszarów, a w nowej podstawie – podobnie jak w przypadku pięciu pierwszych wymagań ogólnych podstawy obowiązującej – mamy do czynienia z rozwijaniem ich treści⁶.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Dotychczasowa podstawa programowa dla gimnazjum oraz klas IV–VI szkoły podstawowej	Nowa podstawa programowa 2017 klasa VIII szkoły podstawowej
<p>Gimnazjum – wiedza o społeczeństwie</p> <p>I. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego; • wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je; • jest otwarty na odmienne poglądy. <p>II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań. 	<p>I. Wiedza i rozumienie. Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia podstawowe prawidłowości życia społecznego, w tym funkcjonowania grup społecznych oraz społeczności lokalnej i regionalnej oraz wspólnoty etnicznej i państwowej; 2) uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy; 3) wyjaśnia znaczenie aktywności obywatelskiej; 4) przedstawia zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej i podstawowe organy władz publicznych;

⁶ W przypadku nowej podstawy dotyczy to każdego etapu i zakresu, zaś w przypadku podstawy dotychczas obowiązującej opinia jest zasadna wyłącznie wtedy, gdy weźmiemy pod uwagę łącznie podstawę programową dla gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej w zakresie podstawowym z jednej strony, zaś z drugiej – podstawę dla maturalnych szkół ponadgimnazjalnych w zakresie rozszerzonym.

<p>III. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich. <p>IV. Znajomość zasad i procedur demokracji. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozumie demokratyczne zasady i procedury i stosuje je w życiu szkoły oraz innych społeczności; rozpoznaje przypadki łamania norm demokratycznych i ocenia ich konsekwencje; wyjaśnia znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli. <p>V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> opisuje sposób działania władz publicznych i innych instytucji; wykorzystuje swoją wiedzę o zasadach demokracji i ustroju Polski do rozumienia i oceny wydarzeń życia publicznego. <p>VI. Rozumienie zasad gospodarki rynkowej. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozumie procesy gospodarcze oraz zasady racjonalnego gospodarowania w życiu codziennym; analizuje możliwości dalszej nauki i kariery zawodowej. <p>Szkoła podstawowa – historia społeczeństwo</p> <p>IV. Zainteresowanie problematyką społeczną. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania. <p>V. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich. 	<p>5) ma podstawową wiedzę na temat praw człowieka, środków masowego przekazu oraz wybranych spraw międzynarodowych;</p> <p>6) wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym publicznego.</p> <p>II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego; wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego. <p>III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> rozpoznaje własne potrzeby i potrzeby innych; planuje dalszą edukację, uwzględniając swe umiejętności i zainteresowania; wyjaśnia związek między godnością a prawami, które mu przysługują; przedstawia własne prawa i obowiązki; powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej; rozpoznaje przypadki łamania praw w swoim otoczeniu; argumentuje zasadność postaw obywatelskich – m.in. odpowiedzialności, troski o dobro wspólne i tolerancji; rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań. <p>IV. Komunikowanie i współdziałanie. Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> komunikuje się w sprawach życia społecznego, w tym publicznego, oraz dyskutuje i przedstawia własne argumenty w wybranych sprawach tego typu; rozpoznaje przypadki wymagające postaw asertywnych; współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; wykazuje konieczność współdziałania w życiu społecznym i wyjaśnia istotę samorządności; korzysta z prostych procedur oraz z możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego – wskazuje, gdzie załatwić proste sprawy urzędowe.
--	--

Bez zmian pozostała nazwa wymagania II: „Wykorzystanie i tworzenie informacji” (w obowiązującej podstawie wymaganie I). Dotychczasowe wymagania II („Rozpoznanie i rozwiązywanie problemów”) i III („Współdziałanie w sprawach publicznych”) zostały rozszerzone i zastąpione sformułowaniami: „Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów” (obecnie wymaganie III) oraz „Komunikowanie i współdziałanie” (obecnie wymaganie IV). Zmiany te wskazują także na wyeksponowanie w nowej podstawie rozumienia siebie i umiejętności komunikacyjnych, w tym dyskusowania.

Kluczową zmianą wydaje się komasacja wymagań odnoszących się w głównym stopniu do kwestii poznawczych w celu kształcenia „Wiedza i rozumienie”. To wymaganie nowej podstawy zastępuje dotychczasowe wymagania IV–VI. Przyczyna zmiany ma więc charakter metodyczny. Dodatkowo takie sformułowanie wymagania ogólnego likwiduje pewną niekoherencję dotychczasowych wymagań ogólnych i szczegółowych – w obowiązującej podstawie na etapie gimnazjalnym większość wymagań szczegółowych z zakresu tematyki socjologicznej oraz spraw międzynarodowych nie znajdowała odzwierciedlenia w żadnym z wymagań ogólnych – poza wymaganiem „Wykorzystanie i tworzenie informacji”.

2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

W kwestii języka wymagań szczegółowych – tj. posługiwania się czasownikami operacyjnymi – zachowano znaczne podobieństwo z dotychczasową podstawą. Zrezygnowano z używania czasowników narzucających formę (werbalną bądź pisemną) poszczególnych czynności – nie pojawiają się zatem w nowej podstawie czasowniki „omawia” i „opisuje”. Dotychczas stosowany czasownik operacyjny dotyczący poszukiwania informacji „wyszukuje” został zastąpiony czasownikiem „znajduje”, określającym czynność, której wykonywanie łatwiej będzie zweryfikować⁷. Z uwagi na inną filozofię tworzenia podstawy programowej (kwestia nabudowywania treści) w nowej podstawie zmniejszono stosowanie czasowników operacyjnych „charakteryzuje” i „wyjaśnia” (z 51 do 32 razy), zaś zwiększono – „wymienia”, „podaje” i „przedstawia” (z 40 do 73 razy)⁸. Dodatkowo, w każdym wymaganiu szczegółowym użyto obecnie większej liczby czasowników operacyjnych.

Podstawowa zmiana w wymaganiach szczegółowych nie dotyczy jednak czasowników operacyjnych, ale liczby samych wymagań. W dotychczasowej podstawie 118 wymagań szczegółowych umieszczono w 31 działach, w nowej – 65 wymagań w 12 działach, przy czym liczba punktów w modułach została zwiększona (z 2–7 do 4–8). Modyfikacja ta wymaga wyjaśnienia, jako że liczba godzin przedmiotu w cyklu gimnazjalnym i w zreformowanej szkole podstawowej nie zmieniła się. Podstawową przyczyną zmiany była dyskusyjność możliwości pełnej realizacji dotychczas obowiązującej podstawy dla gimnazjalnego etapu kształcenia w czasie dwóch godzin lekcyjnych (w cyklu). Język efektów kształcenia i nauczania stanowi konsekwencję założenia możliwości weryfikacji zdobytych przez

⁷ W dotychczasowej podstawie oba te czasowniki wystąpiły 8 razy (w tym 7 razy „wyszukuje”), zaś w nowej pojawiają się 11 razy, co wskazuje na dowartościowanie kształcenia tego rodzaju umiejętności. Częściej używane są czasowniki „uzasadnia” i „wykazuje” (w nowej podstawie – 19 razy, w dotychczasowej – 13 razy), co powinno sprzyjać rozważaniu i analizowaniu przez uczniów różnorodnych argumentów (podobne znaczenie ma wzrost występowania czasownika „analizuje” – z 5 do 8 razy).

⁸ W podstawie na kolejnym etapie edukacyjnym proporcja jest odwrotna.

uczniów kompetencji, umiejętności i wiadomości. Konieczna stała się zatem redukcja liczby wymagań szczegółowych i stworzenie warunków, w których będzie realne ich osiągnięcie.

W nowej podstawie – dzięki ograniczeniu zakresu treści nauczania – realna staje się faktyczna realizacja tematyki, która ma prowadzić do głębszej poznawczej podbudowy postaw, zachowań społecznych (także w sferze publicznej), a zatem redukcji sytuacji, w których dyskusja czy zachowanie pozostają celem samym w sobie. Poza tym należy podkreślić, że postawy – także obywatelskie – podbudowane obiektywną wiedzą są bardziej trwałe. Wiedza obywatelska nie jest przeciwieństwem czy przeszkodą, ale warunkiem postaw obywatelskich i aktywnego udziału w życiu społecznym.

Ważną kwestią widoczną w nowej podstawie programowej wiedzy o społeczeństwie jest jej spójność z treściami innych przedmiotów. Zredukowano niektóre powtarzające się wymagania. Włączono większość zagadnień ekonomicznych omawianych dotychczas na zajęciach WOS-u w obręb treści przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, który ma być realizowany w szkole ponadpodstawowej. Za niezbędne elementy edukacji gospodarczej w szkole podstawowej uznano obecne w nowej podstawie treści nauczania z punktów: 2.3), 2.4), 3.4) i 3.5), a częściowo także z punktów: 6.1), 9.3) i 9.4). Z dotychczas obowiązującej podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości przeniesiono do zakresu wiedzy o społeczeństwie – także na poziomie szkoły podstawowej – treści psychospołeczne niezwiązane bezpośrednio z kształtowaniem postaw przedsiębiorczości. Ta zmiana doprowadzić ma również do sytuacji, w której poszczególne treści nauczania będą realizować najlepiej przygotowani do tego nauczyciele. Należy także podkreślić, że zmiana była podyktowana koniecznością uwzględnienia różnego wieku absolwentów gimnazjum i zreformowanej szkoły podstawowej. Pewne elementy edukacji ekonomicznej uczeń będzie poznawać o rok wcześniej niż miało to miejsce w okresie obowiązywania dotychczasowej podstawy⁹. Z kolei część treści nauczania z zakresu geografii społecznej obecnych w dotychczas obowiązującej podstawie programowej WOS-u powróciła do macierzystego przedmiotu.

Brak w nowej podstawie dla szkoły podstawowej niektórych treści z podstawy programowej obowiązującej dotychczas w gimnazjum wynika także z tego, że przystawalność pewnych wymagań z poziomu gimnazjalnego do kompetencji przeciętnego ucznia wydawała się dyskusyjna. Za przykład niech posłuży dotychczasowe wymaganie 13.2) „Uczeń sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie”, które – w nieco zmodyfikowanej formie – zostało ujęte w wymaganiach szczegółowych nowej podstawy, ale dla szkoły ponadpodstawowej w zakresie rozszerzonym¹⁰.

⁹ Utrzymywanie większości treści ekonomicznych dotyczących form zarobkowania czy prawa pracy dla ucznia poniżej 16. roku życia wydaje się mniej trafne niż w sytuacji, gdy można uczynić to później – kiedy uczeń może formy te podjąć.

¹⁰ Na tym etapie przygotowań w nowej podstawie programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie, analizowanej łącznie – dla szkoły podstawowej i szkół maturalnych – nie zmniejszono liczby podejmowanych zagadnień społecznych. Stało się tak – mimo zmniejszenia liczby wymagań szczegółowych – dzięki większej liczbie godzin przewidzianych na realizację przedmiotu w szkole ponadpodstawowej niż w obecnej szkole ponadgimnazjalnej.

Przeniesienia pomiędzy poziomami edukacyjnymi w przypadku wymagań szczegółowych podstawy programowej wiedzy o społeczeństwie były związane także z innego rodzaju zależnościami między nauczonymi treściami a wiekiem uczniów. Wymagania z działu 5. „Nieletni wobec prawa” nowej podstawy (na poziomie szkoły podstawowej) były w większości ujęte w obecnej podstawie programowej dla szkoły ponadgimnazjalnej. Uczeń przyswajał zatem treści dotyczące karnej odpowiedzialności nieletnich wówczas, gdy w rozumieniu prawa karnego przestawał (lub miał w niedługim czasie przestać) być traktowany jako nieletni. Do przedmiotu nauczanego w szkole podstawowej przesunięto także niektóre treści dotyczące praw ucznia i praw człowieka (np. kwestię działalności Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka oraz praw dziecka zawartych w *Konwencji o prawach dziecka*), które w dotychczasowej podstawie uczeń poznawał dopiero w szkole ponadgimnazjalnej¹¹. Wskazane przesunięcia w obrębie treści nauczania (punkty przywołanego działu 5. oraz dział 4. „Prawa człowieka”) akcentują zatem w nowej podstawie rolę podmiotowości i praw młodego człowieka – zagadnień wprowadzanych wcześniej (na ogół o dwa lata¹²) niż w poprzedniej podstawie i następnie nabudowywanych na dalszym etapie edukacyjnym.

Należy tu także podkreślić przywołaną wyżej kwestię personalizacji wiedzy. W nowej podstawie uległa ona znacznemu wzmocnieniu. Personalizacja na tym etapie kształcenia – widoczna bezpośrednio w wymaganiach 6.4), 6.5), 7.1), 9.1), 11.5) i 12.2) – sprzyjać ma też zmniejszaniu znaczenia typowych podziałów „my” – „oni”. Wiele wymagań nowej podstawy dotyczy nie tylko zaznajomienia się z kompetencjami instytucji, ale i działaniami konkretnych osób pełniących funkcje publiczne czy przyczyniających się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

Ważną zmianą jest przyjęcie koncepcji kręgów środowiskowych, która w mniejszym stopniu niż w dotychczasowej podstawie pozwoli twórcom programów i nauczycielom na dokonywanie zmian w kolejności realizacji poszczególnych działów. Takie rozwiązanie pozwoli – przykładowo – uniknąć w szkole podstawowej realizacji wymagań dotyczących samorządu terytorialnego po tych dotyczących państwa, co może doprowadzić do wzrostu znaczenia tej pierwszej problematyki w nauczaniu wiedzy o społeczeństwie, przyczyniając się jednocześnie do podkreślenia wagi identyfikacji lokalnych i regionalnych oraz postaw obywatelskich i prospołnotowych. Może to także skutkować podejmowaniem przez uczniów większej liczby działań w tych wspólnotach.

Generalnie w odniesieniu do dotychczasowej podstawy nie zmienia się kwestia metod kształcenia i roli nauczyciela. Starano się nie narzucać formy realizacji poszczególnych treści nauczania, choć – podobnie jak w obowiązującej podstawie – nie dotyczy to wszystkich

¹¹ Praw człowieka w dotychczasowej podstawie na poziomie gimnazjalnym bezpośrednio dotyczą jedynie dwa punkty – 10.6) i 11.3), zaś w obecnej 7 punktów działu 4. oraz częściowo punkty 3.3) i 5.3). W obu podstawach mowa o prawach mniejszości etnicznych i narodowych w Polsce – część punktu 8.3) dotychczasowej i 8.4) nowej podstawy.

¹² A niekiedy wcale lub – dla niektórych – o kolejne dwa lata później, jak w przypadku Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci uwzględnionego w nowej podstawie na etapie szkoły podstawowej, zaś w poprzedniej – w maturalnej szkole ponadgimnazjalnej w zakresie rozszerzonym (realizacja w ostatniej klasie, kiedy uczniowie są pełnoletni).

wymagań, np. wypełnienia wniosku z wymagań 6.2) i 7.3). W kwestii warunków realizacji podstawy przedstawiono pewne sugestie odnoszące się do części postulowanych metod, np. zaleca się wykorzystywać uczniowski projekt edukacyjny w realizacji wymagań szczegółowych 3.4), 6.5) i 7.5) czy różne formy dyskusji (debata „za” i „przeciw”, dyskusja panelowa, dyskusja plenarna) w realizacji wymagań szczegółowych 6.6), 8.5), 9.5) i 12.5). *Novum* w dziedzinie uczniowskich projektów edukacyjnych stanowi zniesienie zawartej w obowiązującej podstawie konieczności realizacji poprzez tę formę około 20% treści nauczania. Zgodnie z nową podstawą programową każdy uczeń powinien uczestniczyć w dwóch projektach.

Za nieodpowiednią uznaje się przewagę klasycznych metod podawczych w realizacji treści nauczania. Nauczyciel powinien unikać form wykładowych, a w sytuacjach, w których chciałby je uwzględnić – poprowadzić część lekcji w formie rozmowy nauczającej, aktywizującej uczniów, z próbą odniesienia się do nabytej już przez nich – także potocznej – wiedzy. Nauczyciel winien stosować metody o charakterze decyzyjnym oraz metody kształtujące umiejętności: społeczne, twórczego myślenia i rozwiązywania problemów – takie jak: burza mózgów, drzewo decyzyjne, metaplan, analiza SWOT. Jednocześnie należy podkreślić, że zadaniem każdego nauczyciela jest dostosowywanie metod kształcenia do zainteresowań i kompetencji uczniów. Trafne wydaje się nauczanie polimetodyczne, co oznacza, że na jednej lekcji można wykorzystywać kilka uzupełniających się metod nauczania zapewniających wszechstronny rozwój uczniów.

W warunkach realizacji nowej podstawy dowartościowano znaczenie pozyskiwania, gromadzenia, porządkowania, analizy i prezentacji informacji na temat życia społecznego, w tym publicznego, z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnej (zatem również: korzystania ze stron internetowych instytucji publicznych, pracy z różnymi typami przekazu, wirtualnych wycieczek edukacyjnych).

Narzędziem dydaktycznym, wspomagającym m.in. proces nauczania wiedzy o społeczeństwie, jest portal edukacyjny „Scholaris” oraz e-podręczniki. Zapewniają one dostęp do bogatej bazy zasobów edukacyjnych: scenariuszy lekcji, prezentacji multimedialnych, tekstów źródłowych, gier dydaktycznych, filmów, zdjęć, ilustracji oraz ćwiczeń sprawdzających wiedzę i umiejętności uczniów. Nauczyciele korzystający z otwartych zasobów edukacyjnych mogą urozmaicić i wzbogacić dotychczasowe formy pracy, a tym samym zwiększyć efektywność prowadzonych zajęć.

Istotną rolę w nauczaniu treści określonych w nowej podstawie programowej odgrywają teksty źródłowe, słowniki, leksykony, mapy, wykresy, diagramy i zestawienia statystyczne (w tym z badań opinii publicznej).

Novum w odniesieniu do dotychczasowej podstawy programowej stanowi podkreślenie możliwości realizacji niektórych treści nauczania poprzez lekcje organizowane we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, instytucjami oferującymi usługi poradnictwa zawodowego oraz organizacjami pozarządowymi. Ważne jednak, aby działo się to za zgodą rady pedagogicznej i rodziców oraz aby nie stało się jedną z metod wiodących.

**Dobra
Szkoła**

www.reformaedukacji.men.gov.pl

www.ore.edu.pl